

Europska unija kao zajednica vrijednosti

Autor: Dr. h. c. Josef Thesing

I.

Želim početi riječima Konrada Adenauera. „Proces integracije i stvaranja većih zajednica naroda služi održanju zapadno-kršćanskih vrijednosti koje daju smisao našem životu. Nadalje, on služi socijalnom napretku i materijalnom blagostanju, što se u demokratskom svijetu može postići ne u suprotnosti, nego u skladu sa slobodom osobe i narodâ”.¹ To je Konrad Adenauer rekao 1951. u govoru pred Foreign Press Association u Londonu. U toj izjavi sadržani su svi važni ciljevi njegove politike europske integracije. Nije bilo slučajno što je Adenauer prvo spomenuo održanje kršćanskih vrijednosti kao supstancije i izvora smisla u ujedinjenju Europe. Tek zatim slijede socijalni napredak, materijalno blagostanje i demokracija. Naravno, Adenauer je također znao da će ljudi prihvatiti vrijednosti koje je on zastupao samo ako sami mogu živjeti u društvu blagostanja i socijalne pravde. Ali takav je proces morao imati jasan izvor smisla. Za Adenauera i njegove rane europske suborce – Roberta Schumana, Alcidea de Gasperija i Jeana Monneta – nije bilo upitno da Europska unija prije svega mora biti zajednica vrijednosti. A do tog uvjerenja nisu došli slučajno. Najraniji europski politički akteri – ovdje bi se mogao navesti još i Winston Churchill sa svojim smjerodavnim govorom u Zürichu 1946. godine – poznavali su povijest svojih zemalja i europskog kontinenta. A prije svega je bilo presudno to što su i sami svjedočili dvama razornim svjetskim ratovima. Iz toga su se za budućnost morali izvući pravi zaključci koji će odrediti smjer. Nije bilo dovoljno nametnuti neki gospodarski i racionalni projekt integracije. To je bilo premalo. Bilo mu je potrebno i udahnuti dušu. Zajednica vrijednosti trebala bi ispunjavati takva očekivanja. Taj cilj zapravo i nije bio sporan.

¹ Konrad Adenauer 7. prosinca 1951. u govoru pred Foreign Press Association u Londonu, u: Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung br. 19/51, str. 314.

Često se događa da se nakon užasnih doživljaja i događaja lakše može ostvariti ono što je zajedničko, samo ako ima neku očekivanu i željenu perspektivu.

Tijekom posljednjih godina europski se projekt uspješno razvijao kao velik i značajan događaj. Još se nigdje na svijetu nije ostvarilo nešto usporedivo tome. To se također mora spomenuti, jer u političkoj se raspravi i prečesto zaboravlja ono pozitivno, a krajnje se pretjeruje s onim negativnim. Cilj koji je priželjkivao Konrad Adenauer u velikoj je mjeri postao zbiljom. Uvedena je europska novčana jedinica, a Europskoj uniji kao političkoj tvorevini koja treba i politički obilježiti proces integracije još je potreban ustav. Njegov nacrt je bio predstavljen 29. listopada 2004. Prihvatanje tog ustava od strane građana, koji su, izravno ili neizravno kroz parlamente, sudionici tog procesa, zasada je prekinuto odbijanjem u Francuskoj i Nizozemskoj.

Usporedno s time nameću se i pitanja koja su opet izbila u prvi plan. Proširenje s 10 novih članova 2004. godine, izostavljanje spominjanja Boga u nacrtu Ustava i želja Turske da pristupi Uniji pokazali su da konsenzus o prvotnim ciljevima europske integracije slabi. Ta se dvojba može i odrediti: treba li se Europska unija bez razmišljanja širiti, a da se prvo ne riješe temeljni i unutarnji problemi cilja, demokratske legitimacije, financiranja i učinkovitijeg vodstva? Proširenje ili produbljenje – tako glasi natpis na putokazu u budućnost. Dosada uglavnom nesporna tema zajednice vrijednosti kao osnove zajedničkog identiteta Europske unije turskim je zahtjevom za priključenje došla u dvojbu. Doista, Turska je sa svojim posebnim religijskim, kulturalnim i povijesnim razvojem pravi izazov koji može uništiti konsenzus o onome što je načelno i zajedničko. Ili jednostavnije rečeno: prosvijećeno kršćanstvo i neprosvijećeni islam kao zajednička zajednica vrijednosti? To baš i nije tako jednostavno. To je središnji problem. Adenauer i njegovi europski saveznici takav razvoj nisu mogli zamisliti.

Zato se vrijedi potruditi oko sljedećih pitanja: što danas razumijemo pod Europom? Kako se Europa definira? Je li zemljopis dovoljan za određivanje granica ili se moramo u prvom redu osloniti na duhovne, kulturalne i povijesne elemente? I što je zapravo zajednica vrijednosti? Koje vrijednosti,

norme i načini ponašanje predstavljaju ono što je u Europi zajedničko? Kakve se vezivne političke snage razvijaju iz Europske unije kao zajednice vrijednosti?

Posve mi je jasno da sam ovim pitanjima otvorio vrlo širok raspon problema. Iz nužde ću se morati ograničiti na nekoliko razmatranja, misli i natuknica. Izabrat ću ono što mi se čini osobito važno.

II.

Prvo ću pokušati razjasniti pojam Europe. Što je Europa? Odakle joj ime? Riječ Europa potječe od asirsko-feničanske riječi *ereb* (zalazak Sunca/zapad), suprotstavljene riječi *acu* (izlazak Sunca/istok = Azija). Nije sasvim jasno kako je ta riječ povezana s mitološkim likom Europom koju je Zeus pretvoren u bika oteo i odnio na Kretu. To prenosi Herodot (490-425 pr. Kr.). U semantičkom pogledu treba zapamtiti smjer i značenje zalaska Sunca. Iz azijskog prostora gleda se na zapad prema europskom.

To nas dovodi do zemljopisa. Ovdje se susrećemo s teškoćom da se u zemljopisu ne barata zemljišnim knjigama i katastarskim službama koje mjere i upisuju granice zemalja i kontinenata. U slučaju Europe zemljopis očito nije u stanju obilježiti jasnu granicu u svakom smjeru. Ali ipak se mogu utvrditi neke granične točke. Zapadna je granica Atlantski ocean s otocima Velikom Britanijom, Irskom i Islandom. Može se utvrditi i sjeverna granica Europe – ona je četiri kilometra zapadno od Nordkapa. Prema jugu granicu prema Africi predstavlja Sredozemno more, iako je najuže mjesto široko samo 14 kilometara. U zapadnom Sredozemlju geografi su utvrdili granicu od Dardanela kroz Mramorno more do Bospora. Teško postaje s razgraničenjem prema istoku. U 18. se stoljeću kao granica kontinenata odredio Ural. U govornom se jeziku to održalo sve do danas. Ali i s time postoji jedan problem. Što je s Rusijom? Neosporno je da Rusija, zemljopisno gledano, jednim dijelom pripada Europi, a veći se dio mora pripisati Aziji. Ali prije svega u povijesnom pogledu Rusija ima dosta zajedničkoga s Europom.

Reforme Petra Velikoga (1672-1725), koji je provodio neumoljivu europeizaciju svojega carstva, politički su i kulturalno važne za povlačenje granice. Zemljopis ne rješava problem. On samo pomaže pri opisivanju granica europskog kontinenta u prostornom smislu.

Čini se da više obećava pokušaj da se Europa promatra kao kulturalno i povijesno jedinstvo.² To početno simboliziraju tri mjesta koja dijelom uopće i ne leže u središtu Europe. Riječ je o Ateni, Rimu i Jeruzalemu. Antička Atena bila je neobično bogat izvor duhovnog i filozofskog stvaralaštva. Antički Grci počinju s demistifikacijom mitologiziranog svijeta, razvija se težnja za znanstvenom spoznajom. Probijaju se znanstveno mišljenje i želja za sistematski utemeljenom spoznajom. Grčki gradovi-države gurali su se na najmanjem mogućem prostoru. Zato su bili prisiljeni naći nove oblike suživota i rješavanja sukoba. O tome su vodili brigu važni politički filozofi. Oni su razvili rane oblike demokracije koji su postali neka vrsta uzora kasnijim političkim sistemima. Time je Europa ostvarila trajan duhovni i politički utjecaj.

Rimljani su racionalnost i sistematičnost mišljenja prenijeli u praktično djelovanje. Stvorili su službe i institucije, razvili vlastiti pravni poredak, organizirali porezni sustav, djelotvornu upravu i novčano gospodarstvo. Znali su i učinkovito strukturirati vojsku. Gradili su ceste, mostove i trgove. Zbog dugovječnosti rimske države i neobično velikog prostora koji je zauzimala na europskom su kontinentu nastale važne i trajne točke međukulturalnog susretanja.

Iz Jeruzalema potječe Biblija. Ona utemeljuje kršćanstvo kao religiju knjige. Time čovjekov odnos spram Boga dobiva čvrstu podlogu. Srednjoeuropski narodi preuzeli su latinsko kršćanstvo. Od krunidbe Karla Velikoga (747-814) 800. godine počela se razvijati povijesno dalekosežna napetost *sacerdotiuma* i *imperiuma*. „Probijalo se novo razumijevanje vladavine, s jedne strane bila je vladavina careva nad njihovim plemenima, narodima i vojvodstvima. Carev je imperij bio kršćanski preoblikovan i utemeljen i harmonizirao je s

² O tome usp.: Peter Antes (ur.): Christentum und europäische Kultur – Eine Geschichte und ihre Gegenwart, Freiburg i. Brsg. 2002.

jednim protupolom, papinskom vlašću s njezinom sve većom pretenzijom na univerzalnost, od koje je car crpio znatan dio svoje legitimacije".³ Karolinško carstvo predstavljalo je jezgru moći srednjovjekovne *christianitas*. Tom su carstvu pripadali Zapadna Europa i dio Srednje, langobardska Italija i španjolska marka do Ebra. Posebno su važni bili monaški redovi. Oni su pomagali u kultiviranju zemlje, razvijali i čuvali visoka kulturna dobra pismenosti i duhovnosti. U to su vrijeme nastale prekrasne Biblije, pisane i oslikane rukom. Kršćanstvo sve do u srednji vijek ostaje presudno obilježje Europe.⁴

Europa novoga vijeka određena je raskolom kršćanstva u jedan rimokatolički i jedan protestantski dio. Uzroci i posljedice su strašni. Konfesionalni raskol, Augsburški vjerski mir, Tridesetogodišnji rat, Vestfalski mir – duhovni, religijski, teritorijalni i politički sukobi neodvojiv su dio povijesti Europe i protežu se kroz stoljeća. S humanizmom i renesansom Biblija i kršćanska tradicija gube svoju premoć kao isključivi duhovni autoriteti. Machiavelli misli politiku samo još u kategorijama moći bez etičke obvezivosti. Kopernik miče Zemlju iz središta svemira. Ratovi i savezi, osvajanje i gubitak teritorija postaju odredbenim povijesnim činjenicama. Ali politička i teritorijalna raznolikost ostaje osnovnim uzorkom lika Europe. Pojavljuje se znanost međunarodnog prava. Prosvjetiteljstvo dovodi do duhovnog obrata. Francuska revolucija najvažniji je događaj s kraja 18. stoljeća. Njezine su posljedice važne za razumijevanje naše sadašnjosti. Ona je razvila spoj demokracije, republikanizma i protucrkvengog sekularizma. Europska svijest, koja iz toga nastaje, u prosvjetiteljstvu se uspostavlja u napetosti između nacionalne posebnosti, europskog zajedništva i globalne orijentacije. To traje sve do danas.

U 20. stoljeću Europa pokazuje drukčije lice. Dva svjetska rata i različiti oblici totalitarne vladavine dovode cijeli kontinent na rub ponora. Uz pomoć Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Francuske uspijeva se

³ Winfried Becker: Nachdenken über Europa: Christliche Identität und Gewaltenteilung, u: Historisch-Politische Mitteilungen, 12. god. 2005, str. 3.

⁴ Winfried Becker, n. n. mj.m, str. 4-9.

spriječiti pad i od 1945. počinje obnova. Katastrofe su uništile privlačnost nacionalne perspektive za ljude i politiku. Uz nacionalnu politiku, Europa je ponovno važan krovni cilj na političkom dnevnom redu. Zahvaljujući idejama i inicijativama Konrada Adenauera, Alcidea de Gasperija, Roberta Schumana i Jeana Monneta – trojice kršćanskih demokrata i jednoga socijalista – u kratkom vremenu u Zapadnoj Europi – također i u natjecanju s istočnim projektom pod vodstvom Sovjetskog Saveza – nastaje program europske integracije koji se brzo uspješno razvija. Vrhunac tog razvoja je studeni 1989. Istočni se sistem raspada. Istinska Europa, uključujući i druge srednjoeuropske zemlje, dobiva konkretan oblik.

Želimo li sažeti taj brzi pregled bogate europske povijesti, s Wernerom Weidenfeldom možemo reći: „Promatraju li se osnovne crte europske povijesti, može se osjetiti kako su u njoj blizu svjetlo i sjena. Europa poznaje duh propovijedi na gori kao i rukopis tirana. Ni u jednoj epohi Europa nije bila politički sjedinjena, njezini stanovnici nikada nisu govorili neki zajednički jezik, nikada nisu u isto vrijeme živjeli u jednakim društvenim uvjetima. Nigdje se drugdje na tako uskom prostoru ne sudara toliko raznolikoga. Stoga je logično da su različiti povijesni likovi Europe povezani tradicijama i međusobnim utjecajima. Gusta raznolikost ne dopušta izolirano postojanje jednih uz druge nego samo zajednički život – zajednički život koji je od prijateljstva do rata prošao kroz sve oblike društvenih odnosa. Povijest Europe naposljetku se prikazuje kao dubok dijalektički sukob između dviju osnovnih tendencija: suparništva nacija, interesa i svjetonazora te njihova povezivanja, između naglašavanja i brisanja razlika. U tom je sukobu prepleteno sve što predstavlja breme i patnju europske povijesti, postignuća i ponore europske politike. Europski narodi osjećaju da su upućeni jedni na druge, oni ne mogu izbjeći baviti se svojim susjedima – a ipak traže svoj vlastiti identitet u razlikovanju od njih“.⁵

Europa se, dakle, uvjerljivije definira svojom kulturalnom i povijesnom prošlošću i specifičnošću.

⁵ Werner Weidenfeld: Europa – aber wo liegt es?, u: Werner Weidenfeld (ur.): Europa-Handbuch, 2. izd., Gütersloh 2002, str. 21.

Na kraju, za odredbu pojma nužna je još pravna i politička definicija. U pravnom je smislu stvar jednostavna. Europa u pravnom smislu regulirana je ugovorima i institucijama. Mnogobrojni sporazumi, zaključeni u prošlih pedeset godina, stvorili su jednu ustavnu strukturu. Europu tvore članovi Europske unije, što je trenutačno 25 država. Moguće je to tako shvatiti. Ali ostaje problem da naposljetku politika odlučuje što Europa jest i tko pripada Europi. A politika ne uzima uvijek u obzir povijesne i kulturalne okolnosti s obzirom na koje bi se trebale donositi političke odluke. Tako želja Turske za pristupanjem stvara ozbiljan problem. Ako Turska postane punopravni član Europske unije, time bi se spojilo nešto što je kulturalno i povijesno raznorodno i promijenio bi se identitet Europe. Turska ima drukčiju kulturu, drukčiju povijest. Ona sa sobom ne donosi kulturalne i povijesne pretpostavke za osjećaj europskog zajedništva. Njezina politička kultura slika je svakodnevnog životnog iskustva jednog političkog sistema koji nije proizveo demokraciju kao oblik državnog uređenja i života s visokim standardima ljudskih prava i pravne države. U tome je sadržana znatna opasnost za projekt Europske unije budućnosti. Zato se za Tursku moraju tražiti i naći drugi i smisleniji načini i mogućnosti suradnje.⁶

III.

Još ćemo morati govoriti o vrijednostima koje povezuju Europu kao duhovne spona. Prije nego što to učinim morate mi dopustiti jedan ekskurs o značenju kršćanstva za Europu. To je nužno već i samo stoga što, uz antičku filozofiju, kršćanstvo – a osobito biblijski tekstovi – predstavlja neiscrpan izvor vrijednosti, normi i smjernica za kulturu i politiku. Njegova je srž odnos čovjeka prema Bogu. Biblija dovodi do osobnog odnosa čovjeka prema Bogu. U njoj se svijet i čovjek shvaćaju kao stvorenje. Predodžba da je čovjek stvoren od Boga i da je njegova slika i prilika na zemlji daje mu dostojanstvo koje se ničime ne može ograničiti. U kršćanstvu se čovjek vidi na nov način.

⁶ O tome usp.: Heinrich August Winkler: Europa am Scheideweg, u: FAZ br. 263 od 12.11.2003, str. 10.

Prepoznaju se njegova slabost, nedostatnost i ništavnost te se prihvaćaju bez predrasuda. Ta kršćanska slika čovjeka još i danas ima snažan utjecaj. Biblijska slika čovjeka ostavila je trajan trag u povijesti moderne pravne, socijalne i kulturalne države u Europi. Nesumnjivo je da su mnogi poticaji iz kršćanstva strukturalno obilježili političke sadržaje moderne. Ljudsko dostojanstvo i ljudska prava, sloboda i socijalna pravednost za većinu su Europljana plauzibilne i uvjerljive vrijednosti. Kršćanstvu moramo zahvaliti to što se političko djelovanje dužno opravdavati pred Bogom i savješću. Tako političko područje postaje područjem osobne odgovornosti.

Nada je kršćanska perspektiva za čovjekovo orijentiranje. Prisutnost Boga u svijetu kao Boga ljubavi omogućava čovjeku da oslobodi snage svoje vlastite ljubavi te ih upotrijebi za sebe i svojega bližnjeg. I ideja mira, koja ima temelj u kršćanskoj vjeri, bila je i jest važna u europskoj povijesti. Kršćanstvo i ono kršćansko – ovdje promatrano iz perspektive utjecaja vjere na društvo i politiku – već više od dvije tisuće godina služi kao smjernica ljudima i politici u Europi i oblikuje ih. Taj je utjecaj ponekad bio jači, ponekad se potiskivao, a nisu izostali ni pokušaji da se kršćanska vjera iskorijeni, recimo marksističko-lenjinističkom ideologijom kolektivne i antireligijske slike čovjeka. Ne smijemo zaboraviti ni činjenicu da si ni kršćani međusobno nisu uvijek olakšavali život. Materijalističke ideje našega doba također stavljaju kršćansku vjeru na ozbiljnu kušnju. Ali ipak valja imati na umu činjenicu koja ulijeva nadu: kršćanstvo je sve preživjelo. Ono je bilo, jest i ostaje čimbenik koji suodređuje život i razvoj u kulturi i politici u Europi.

Već vidim sumnjičavce – no je li zaista tako? Ne slušamo li stalno od crkava, intelektualaca i nekih novinara o tome kako proces dekristijanizacije i sekularizacije nezaustavljivo napreduje? Dijelom to može biti i točno, promatra li se samo broj aktivnih kršćana, onih koji idu u crkvu i na druge načine izražavaju svoju vjeru. Ali ovdje se ne radi o tome. Kršćanstvo postoji prije svega kao povijesna snaga i kao izvor vrijednosti. Ono je duhovna moć koja ima velik utjecaj. Možda je kardinal Martini ipak u pravu kada kaže: „Zato doista smatram Sveto pismo knjigom budućnosti Europe. Ako želimo

stvoriti zajednicu narodâ koja je svjesna vlastitih vrijednosti i u stanju je pridonositi dijalogu, pravdi i miru u cijelome svijetu, možemo se samo s pouzdanjem okrenuti onoj knjizi koja tvori velik dio povijesti europskih naroda od onog trenutka kada Pavao ispunjava Makedončevu molbu i ide u Europu kako bi joj donio evanđeosku vijest".⁷

Ohrabruje i pogled u statistiku. U 25 zemalja članica Europske unije živi ukupno 453,5 milijuna ljudi. Od toga se 356,8 milijuna ili 78,6% izjašnjavaju kao kršćani, 13,9 milijuna ili 3,1% kao muslimani, 4,8 milijuna ili 1,1% pripadaju drugim vjerskim zajednicama. Nijednoj vjeri ne pripadaju 82,8 milijuna ili 17,2% ljudi. To nije tako loše ishodište. Može se biti optimističan kada se primijeti koliko su javno zanimanje pobudili djelo i smrt pape Ivana Pavla II., izbor i ustoličenje njemačkog pape Benedikta XVI., Svjetski kongres mladih u Kölnu i crkveni kongresi obiju kršćanskih crkava. Očito je da trenutačno živimo u nesigurnom, neuređenom i globalnom svijetu u kojemu se želja za duhovnošću, ritualima i religijom na nov način treba razumjeti kao životna moć i sila. U svakom slučaju, čini se da je ono kršćansko u Europi još vrlo aktivno.

Vratimo se temi vrijednosti. Što vrijednosti zapravo jesu?⁸ Prvo želim isključiti ekonomski pojam vrijednosti kao određivanja cijene. Riječ „vrijednost“ koja potom preostaje nije jednostavno odrediti. Ona se pretapa s drugim pojmovima. Vrijednosti, norme, smjernice, vrline predstavljaju skup predodžaba o tome što se smatra poželjnim. Vrijednost, norma, ono poželjno ima svoje porijeklo u čovjeku. Vrijednost označava temeljnu, središnju, opću predodžbu cilja i smjernicu za ljudsko djelovanje i suživot u društvu unutar neke kulture. Vrijednosti su povijesno nastale. Za Europu je njihov glavni izvor Biblija. Iz nje su se one kulturalno specifično oblikovale i potom mijenjaju lica. One su etički standardi koji određuju smjer, ciljeve, intenzitet i izbor sredstava čovjekova djelovanja. Vrijednosti, norme i vrline daju smisao

⁷ Kardinal Carlo Maria Martini: Der erste Bildungsweg – Europas Buch ist die Bibel, u: FAZ od 22.10.2003; i Josef Thesing (ur.): Die Bibel – zweitausend Jahre zeitgemäß – Bibel, Christentum, Literatur und Kunst, KAS, Sankt Augustin 2003.

⁸ O tome usp.: Friedrich Schorlemer (ur.): Das Buch der Werte – Wider die Orientierungslosigkeit in unserer Zeit, Stuttgart 1995; i: Hans Joas i Klaus Wiegandt (ur.): Die kulturellen Werte Europas, 2. izd. Frankfurt/Main 2005.

čovjekovu djelovanju. One predstavljaju duhovnu moć. To možemo dočarati jednim praktičnim primjerom. Kada netko raspolaže s milijun eura, dakle ima u svojim rukama ekonomsku moć, ali ne zna kako da tu moć upotrijebi, tada on danu ekonomsku moć ne povezuje s duhovnom moći, njegova se moć ne pokreće. Ideja, upravo duhovna moć, omogućava utjecaj ekonomske moći.

Koje vrijednosti, norme i vrline stvorene, razvijene i utvrđene u Europi možemo navesti? Sve počinje s dostojanstvom čovjeka kao osobe. Ono vrijedi za svakoga i nepovredivo je. Sloboda, jednakost i solidarnost osnovne su vrijednosti suživota u društvu. Kod Mateja 7,12 nalazi se zlatno pravilo socijalne pravednosti. „Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima. To je, doista, Zakon i Proroci“. U propovijedi na gori (Matej 5) sadržano je mnoštvo pravila ponašanja i vrlina. Zapovijed ljubavi prema bližnjemu osnovna je vrijednost individualnog i društvenog ponašanja i djelovanja. Tolerancija, pravna država i pravednost određuju ustroj moderne demokracije. Demokracija je vrijednost za sebe, ona nije samo državni oblik nego i oblik života. Mudrost, pamet, hrabrost, odvažnost, građanska hrabrost, promišljenost, opuštenost, ustrajnost, postojanost, snaga vjere, ljubav prema istini, suosjećanje, spremnost na pomoć, poniznost, prijateljstvo, predanost, lojalnost, vjernost, nenasilnost, osjećaj za zajednicu, odgovornost, marljivost i čuvanje stvorenja – to nisu samo neke od vrijednosti, pravila, ideala i načina ponašanja nego i važni oslonci i smjernice koji ljudima i modernim društvima u kojima oni žive olakšavaju nalaženje čvrstog tla pod nogama te im time omogućavaju da se obrane od proizvoljnosti kolebljivog duha vremena.

Vrijednosti nisu moralne propovijedi. Pojedinaac mora osjećati vezanost za njih. Tako nastaju jake spona koje ljudima pomažu naći čvrstu točku u životu, u društvu i u političkom sistemu. Putokaz s takvim natpisom pokazuje pravi put. U demokracijama one predstavljaju strukturu koja naposljetku sve drži na okupu. Opredjeljenje za demokraciju, konsenzus o demokraciji, država ne može iznuditi. To mora potjecati iz slobodne volje većine građana zato što se osjećaju vezanima za vrijednosti demokracije.

Vrijednosti su ugrađene u kulturu neke zemlje. Kultura je supstancija nekog društva, neke zemlje ili nekog kontinenta. Kultura je i praksa zajedničkog života. Jezik i religija važni su dijelovi kulture. U Europi je upravo jezik posebno kulturalno dobro. „Uz iznimku Švicarske, Belgije i Austrije, nacionalne države u Europi su države nekog jezika. One vlastiti nacionalni identitet ideološki utemeljuju i legitimiraju iz svojih endogenih nacionalnih jezika“. Dieter Oberndörfer⁹ objašnjava da se u jeziku i kulturi očituje duša nekog naroda, tako nastaje duh naroda. Sve što mislimo, vidimo, osjećamo, pišemo i sudimo izražava se jezikom, slikama i simbolima. Narod bez endogenog jezika i vlastite kulture koja je iz njega izrasla nema duše i zato i nije pravi narod. „Jezici zato nisu jednostavno sredstva komunikacije nego nešto sveto, što treba čuvati“.¹⁰

Europa je bogata jezicima i kulturom. Raznolikost je bogatstvo. Postoje sigurni putovi od raznolikosti do jedinstva. O tome ćemo još jednom dati riječ Konradu Adenaueru: „Europa se uopće ne treba učiniti jednoličnom. Njezina najveća draž i bogatstvo sadržani su u raznolikosti. Zadaća je razviti ono zajedničko u raznolikosti, ono različito povezati u jedinstvo. Baš je to ono zdravo na dobro razumljenom federalizmu, naime to da će u većoj europskoj domovini i dalje postojati Francuzi, Talijani, Nijemci, Nizozemci, Belgijanci i Luksemburžani. Ovdje nastaje nešto novo, a da se ne uništava staro. Ono nacionalno ostaje, samo što ono više nije ono krajnje i najviše“.¹¹

IV.

Europska unija je zajednica vrijednosti. Tako glasi teza. Nakon dosada rečenoga, čime smo postavili neke potpornje, još se moraju spojiti dijelovi. Kao prvo, našu tezu valja ograničiti. Ona mora glasiti: Europska unija je i

⁹ Dieter Oberndörfer: Sprachnation und Staatsnation – Sprache und Nationenbildung in Europa und der Dritten Welt, u: P. Weilemann/H.J. Küsters/G. Buchstab (ur.): Macht und Zeitkritik – Festschrift für Hans-Peter Schwarz zum 65. Geburtstag, Paderborn 1999, str. 348-369.

¹⁰ Dieter Oberndörfer, n. n. mj.

¹¹ Konrad Adenauer 6. ožujka 1953. u intervjuu s Ernstom Friedländerom na NWDR, u: Bulletin br. 45/53, str. 382.

zajednica vrijednosti. Osim zajednice vrijednosti, Unija obuhvaća i druga područja.

Sada dolazim do nacrtu ugovora o europskom ustavu od 29. 10. 2004.¹² Namjera je tog projekta da Europskoj uniji da posve jasne obrise, precizne nadležnosti i učinkovite institucije. Nužnost takvog nauma ne može se osporiti. U preambuli uz ostalo stoji: „Crpeći iz kulturalnog, religijskog i humanističkog nasljeđa Europe, iz kojega su se razvila nepovrediva i neotuđiva ljudska prava i sloboda, demokracija, jednakost i pravna država kao univerzalne vrijednosti“ te „s izvjesnošću da im Europa <sjedinjena u raznolikosti> pruža najbolje mogućnosti da uz očuvanje prava pojedinca i sa sviješću o svojoj odgovornosti spram novih naraštaja i Zemlje nastave taj veliki pothvat što otvara prostor u kojemu se može razvijati ljudska nada“. Tu je sadržano mnogo toga. Nedostaje spominjanje Boga. Na to su se mnogi tužili. To politički nije bilo provedivo. Ponajprije to nije željela Francuska zbog laičkog poimanja države. Je li se time mnogo izgubilo? Mislim da nije. Pogleda li se sadržaj – prije svega Povelja temeljnih prava – otkriva se mnogo kršćanskog misaonog nasljeđa i ideala. U člancima I-1 do I-3 zapisani su vrijednosti i ciljevi Europske unije. „Vrijednosti na kojima se Unija temelji su poštivanje ljudskog dostojanstva, sloboda, demokracija, jednakost, pravna država i zaštita ljudskih prava uključujući i prava osoba koje pripadaju manjinama. Te vrijednosti zajedničke su svim državama članicama u jednom društvu koje se odlikuje pluralizmom, nediskriminiranjem, tolerancijom, pravednošću, solidarnošću i jednakošću žena i muškaraca“.

Osobito je važan II. dio Ustava – Povelja temeljnih prava Unije. Taj katalog temeljnih prava najobuhvatniji je u modernom ustavotvorstvu. On je još opširniji od onoga u borskom Temeljnem zakonu. U 53 članka definiraju se temeljna prava europskih građana. Prethodi im preambula u kojoj se među ostalim kaže: „Unija pridonosi očuvanju i razvoju tih zajedničkih vrijednosti uz poštivanje raznolikosti kultura i tradicija narodâ Europe kao i nacionalnog identiteta država članica i organizacije njihove državne sile na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini“.

¹² Verfassung der Europäischen Union, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 2005.

Nakon odbijanja nacrtu Ustava u Francuskoj i Nizozemskoj najprije je usilijedila stanka za razmišljanje. Njemačko predsjedanje Vijećem u prvoj polovici 2007. godine bilo je posvećeno ponovnom poticanju tog projekta. Savezna kancelarka Angela Merkel i ministar vanjskih poslova Steinmeier dugotrajnim su i diskretnim konzultacijama pripremali napeto iščekivanu konferenciju voditelja europskih država i vlada. Njemačka savezna vlada, kao jedna od najuvjerenijih zagovornica Ustava, željela je postaviti proces europske integracije na jednostavniju ustavnu osnovu. Poljska vlada nije podupirala tu namjeru. Ali njemačka je kancelarka u Bruxellesu uspjela postići prihvatljiv kompromis. Poljska vlada, koja je smislila čudnovatu pregovaračku dramaturgiju, morala je shvatiti da je europski projekt jači od uskogrudne nacionalističke interesne politike.

Što je postignuto u Bruxellesu? Promijenjeno je ime. To je bolno, jer je pojam *ustav* bolji budući da sadrži više identifikacijskih značajki. Sada se govori o beživotnom pojmu nekog reformskog ugovora. Ali taj reformski ugovor preuzima bitne sadržajne rezultate ustavnog ugovora, gradeći pritom na strukturi postojećih ugovora. Stoga će reformski ugovor – u dvama člancima – predviđati promjenu Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o utemeljenju Europske zajednice. Ime Ugovora o utemeljenju Europske zajednice pritom se mijenja u „Ugovor o načinu rada Unije“. U mandatu za konferenciju vladâ¹³ utvrđen je niz promjena i nadopuna. No važno je da se u reformskom ugovoru uglavnom sačuvala supstancija ustavnog ugovora. Tome pripadaju širenje problema suodlučivanja („dvostruka većina“), reforma sastava Komisije, izbor predsjednika Europskog vijeća, jačanje zajedničke vanjske i sigurnosne politike, jasno razgraničenje nadležnosti između Unije i država članica te uvođenje mogućnosti europskog referenduma. Planira se potpisivanje novoga ugovora tijekom susreta Europskog vijeća 18.-19. listopada. Za stupanje reformskog ugovora na snagu do europskih izbora 2009. nužno je da ga dotada ratificiraju države članice.

¹³ Vijeće Europske unije: Mandat za konferenciju vladâ, Bruxelles 26. 6. 2007. (11218/07).

Ustavni ugovor ne počinje ni iz čega. Europska unija još je od 1952. kroz svoje ranije institucije skupljala iskustva s europskom integracijom. Ona su važan sastavni dio europskog identiteta i zajednice vrijednosti. Jer identitet ne počiva samo na ekonomskim interesima, a ne iscrpljuju ga ni političke institucije. Noseće snage su ljudi, Europljani, koji se sjećaju svojih povijesnih, religijskih i kulturalnih korijena i s njima se identificiraju. Toje humus zajednice vrijednosti.¹⁴ Njegov opstanak siguran je samo ako se Europska unija i dalje trudi vrijednosnu osnovu koju smo prikazali osigurati kao zajednički temelj svoje egzistencije i svojega identiteta. Europska svijest o tome da je Europa politička zajednica i zajednica vrijednosti mora dalje rasti i rađati plodovima.

¹⁴ O tome usp. također: Wolfgang Huber: Europa als Wertegemeinschaft – Zu den christlichen Grundlagen des Kontinents, u: Politische Meinung, KAS, Sankt Augustin br. 386 – siječanj 2002, str.. 61-72.